

Titulek zajisté nepřesný. Žid s plnovousem nás už obvykle z plakátů nestraší. Avšak jeho učení zakořenilo v myslích mnohých a znovu a znovu prorůstá mladými mozky. V čem spočívá tato vitalita? Odhalil snad Marx kapitalismus jako nikdo jiný? Platí jeho postuláty i pro ten dnešní? Podobné a jiné otázky zodpovídá z konzervativně-liberálního hlediska dr. Jan Hlaváč ve své rozsáhlé studii Marx a jeho nauka, kterou připravuje pro naši Čítárnu. Ve třech pokračováních vás s laskavým svolením autora zatím seznámíme s jejími východisky:

Úvodem

To, co mě přivedlo k tomu, abych věnoval Karlu Marxovi zvláštní pozornost, byla neuvěřitelná a absurdní situace za starého režimu: Určité sociálně-filosofické učení vzniklé v 19. století, v tomto případě nauka o spáse lidstva z péra Karla Marxe, tedy jeho oficiální podoba označovaná jako marxismus-leninismus, kam se řadilo též dílo Marxova německého souputníka Bedřicha (Friedrich) Engelse (1820-95), se kterým v komunistické hagiografii tvořil dvojici upomínající na biblického Mojžíše a Árona, a věrného následovníka a vykonavatele politické závěti hlavního organizátora a ideologa politické sekty bolševiků Vladimíra Iljiče Lenina (1870-1924) bylo prohlášeno za oficiální a ve své kanonizované podobě považováno za studnici veškeré moudrosti, zvláště pokud jde o výklad společenských jevů, za závazný společenský program a zároveň za zdroj veškerého práva.

Třídní justice vyplývající z neurčité, tvárné a tudíž i lehce zneužitelné ideologie byla nadřazena právnímu státu, neboť učení uvedeného muže o třídním boji se stalo zdůvodněním a ospravedlněním pro politické násilí, které si vyžádalo miliony obětí, které se provinily často jen tím, že se narodily v lůně vybrané společenské skupiny pojaté jako třídní nepřítel. A všechny ostatní názory a světonázory byly úměrně své odlišnosti od díla velikého proroka odmítány, případně i potlačovány, a když to nešlo jinak, tak třeba i násilím.

Tento stav nápadně připomínal středověké církevnictví s jeho dogmatismem a pronásledováním kacířů. Jeho tvůrci se jím dokonce někdy i přímo vědomě inspirovali. A ten, kdo byl u toho, musel dennodenně po léta vyslyšet totéž: Stálé opakování myšlenek velkého učitele v různých obměnách často v pokleslém podání pro nezletilé, nevzdělané či mentálně zaostalé. A pokud si uvědomoval, že on nepatří mezi ty pravé a byl navíc citlivý, mohl to i snadno chápat a brát, jako že se mu oficiálními hlásnými troubami režimu dnes a denně spílá...

Po roce 1989 se mohlo alespoň v Česku někomu zadržet, že učení Karla Marxe už není

aktuální a kromě stárnoucího osamělého 2007 zesnulého filosofa Zbyňka Fišera alias Egona Bondyho (1930-2007)¹⁾ že se už k němu téměř nikdo nehlásí, takže se jedná o jednu pro vždy vyřízenou věc.

Nenechal jsem se nicméně mýlit zdáním. Věděl jsem, že na vysokých školách v západní Evropě a v USA, tedy tam kde nemají zkušenosti se zaváděním Marxova učení do praxe, bují od dob 2. světové války a zvláště pak od dob nešťastné Vietnamské války neomarxismus navazující zvláště na tzv. Frankfurtskou školu a vystupující jako „kritická teorie“, jehož hlavní představitelé sice vytvořili vlastní pojetí revoluce a filosofii dějin v mnohém dost podstatně odlišnou od Marxe, nicméně se k Marxovi jako k patronu a ikoně hlásí a jedno s ním mají každopádně společné, a sice utkvělou představu, že stávající společnost je špatná, že je jí vlastní odcizení a vykořisťování, že je jí proto třeba zničit... Představitelé tohoto směru sice časem opustili romantickou myšlenku revoluce pojímané jako vzpuru mas, nicméně si umanuli, že předělají společnost ku obrazu svému. Východiskem je pro ně hlavně pojetí italského komunistického myslitele Antonia Gramsciho (1891-1937), jeho myšlenka hegemonie²⁾ dosažené demokratickou cestou pojímané především jako ovládnutí myšlení lidí.

Neomarxistické hodnoty si pak našly cestu do dnes dnes již pověstné politické korektnosti, která stanovuje meze toho, co se smí psát a nepřímo i myslet... A stoupenci tohoto směru si od 60. let minulého století od dob pověstného německého sporu o pozitivismus (*Positivismusstreit*)³⁾ vzali na mušku i klasickou sociologii s jejím pojetím nezúčastněného pozorovatele.

Uplatnili vůči ní přístup z pozic výše uvedené politické korektnosti, což v praxi znamená odpis celého nejstaršího období vývoje klasické sociologie, klasického pozitivismu a evolucionismu, nejenom nauk hlásajících nerovnost lidských plemen jak je tomu u antroposového směru v sociologii nebo směrů s výrazně konzervativními rysy, jak je tomu v případě psychologie davů francouzského sociálního myslitele Gustava Le Bona (1840-1931).

Když si člověk čte některý novější spis Zygmunta Baumanna⁴⁾ nebo nedávno v Česku vyšlé dílo Austina Harringtona⁵⁾ do jisté míry ale i Anthonyho Giddense⁶⁾, nestačí se divit: Ústřední postavou novodobých sociálních věd je nedostižný velikán Karel Marx se svoji koncepcí odcizení a vykořisťování, Comte je zmiňován hlavně jen jako ten, kdo zavedl pojem sociologie. Jinak už bývá těmito lidmi odepsán! Jméno anglického filosofa a sociologa, evolucionisty Herberta Spencera často vůbec chybí! Jeho odpůrci z řad neomarxistů totiž nedokážou rozlišovat mezi Spencerem filosofem a sociologem na jedné straně a liberálně-konzervativním politikem na straně druhé a ani nemohou spolknout jeho pojetí sociálního darwinismu.

Za skutečného zakladatele francouzské sociologie je považován až Emile Durkheim!, vypouštění jsou obvykle i další myslitelé, např. starší představitelé fenomenologického směru v sociologii, značná pozornost je zato věnována Georgu Simmelovi, autoru několika pozoruhodných monografických sociologických prací, který ovšem žádný ucelený systém

sociologie nevytvořil, jakož i některým dalším autorům, o jejichž prvořadém významu a přínosu pro sociologii lze pochybovat.

K tomu lze ještě jen smutně podotknout: V době marxistické komunistické diktatury se tohle nedělalo. Knihy nemarxistických myslitelů sice nemohly vycházet, nicméně v tehdejších učebnicích společenských věd tento způsob pečlivého selektivního výběru ovlivněného politickou korektností navazující na 2. světovou válkou a poznamenanou strachem ze zneužití jakékoliv ideje (kromě právě rozebíraného marxismu) nepřevládal. Myšlenkové systémy nemarxistických autorů byly v tehdejších dostupných učebnicích filosofie (např. od Poláka Jana Legowicze⁷⁾), sociologie (např. od Poláka Jana Sczepaňského⁸⁾) atd. rozebrány nanejvýše s poznámkou na konci, kde se čtenářům sdělovalo, že tento názor je nemarxistický a tudíž se nedoporučuje jej přijímat.

Pak však došlo k oživení marxismu i u nás mezi Ransdorfovými komunisty, kteří byvše notně povzbuzeni zjištěním, že v roce 1999 byl Karel Marx v anketě britské BBC vyhlášen největším světovým myslitelem tisíciletí a že v listopadu 2003 byl celonárodním televizním hlasováním (při neúčasti veličin z období vlády nacionálního socialismu) vyhlášen po Adenauerovi a Lutherovi třetím největším Němcem všech dob, si jej opět postavili na piedestal.

A americký marxista Immanuel Wallerstein (nar. 1930) hloubá nad tím, proč komunismus v bývalém SSSR a Východním bloku neuspěl, když Marxova myšlenka revoluce a vytvoření alternativní komunistické společnosti přeci vůbec není špatná...⁹⁾

Marx a dokonce i někdejší starorežimní kanonizovaný marxismus-leninismus se stal opět i u nás aktuální a objevuje se třeba v podobě jakýchsi katechismů na webových stránkách českého Komunistického svazu mládeže i jinde.

Komunistický předák Miloslav Ransdorf v televizních diskusích při kritické zmínce svých protivníků o Marxovi varovně zvedá prst: „Uvědomujete si, koho si vlastně dovoluujete vůbec kritizovat!“

Za tohoto stavu musí být Marx znovu zajímavý i pro ty, kteří mají s marxismem, jeho třídním bojem, kolektivismem atd. své zkušenosti, kteří právě nejsou zrovna jeho vyznavači jako já.

Přistoupil jsem proto k otázce Marxe při vědomí, že se jí budou zabývat především z nostalgie ti lidé, pro něž se stal smyslem života, oporou a v minulosti také výnosnou živností, zatímco ti, kterým neseďí a nikdy neseďel, jako např. známý současný novinář Bohumil Doležal, jej odbudou zmínkou o jednom bláznu, a to často i proto, že jeho myšlenkový systém, bezesporu novější forma starého dobře známého obchodu s lidskou hloupostí úspěšně v minulosti provozovaného různými náboženstvími, církvemi a sektami je na rozdíl od racionálnějších a přehlednějších výkladů navíc příliš složitý a zašmodrchaný na to, aby jím marnili čas.

Já osobně si v této souvislosti ostatně přiznávám, že když jsem v minulosti čítával knihu

známého pražského psychiatra Vladimíra Vondráčka *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie* a setkal jsem se v ní s tvrzením, podle něhož někteří lidé, kteří nebyli včas hospitalizováni, stačili založit nová hnutí, a i když autor v této souvislosti výslovně uváděl švédského myslitele Emmanuela Swedenborga, vzpomněl jsem si při čtení vždy na Marxe, představil jsem si člověka -napravovatele světa- který je napůl blázen, napůl podvodník¹⁰⁾.

Nicméně jsem toho názoru, že si Marx zaslouží větší pozornost z nemarxistických pozic i dnes už s ohledem na to, že svět chce být klamán a rád naslouchá líbivým řečem o tom, že svět může být jiný, lepší...

K zájmu o Marxe mě přivedlo i další zjištění: Jeho nauka přežívá i u lidí, kteří k němu osobně v minulosti nic necítili a těžko je lze i dnes označit za marxisty. Mám tím na mysli učitele, v prvé řadě učitele dějepisu, kteří se v minulosti ve škole naučili jeho filosofii dějin spočívající v boji vykořisťovaných proti utlačovatelům pojímaném jako hnací síla pokroku a ve zjednodušujícím diletantském pojetí výkladu vývoje zhuštěného do čtyř (nebo ve zjednodušeném stalinském pojetí jenom tří) historických třídnic“ společenských formací, či řádů: 1. Asijského výrobního způsobu (vyškrtnutého stalinisty už jen proto, že ve stalinismu viděli jeho marxističtí odpůrci novodobou podobu Asijského výrobního způsobu!), 2. antického otrokářství, 3. středověkého feudalismu a 4. novodobého kapitalismu. Zmínění učitelé se tohoto pojetí, jak jsem měl možnost zjistit, přidržují většinou jenom ze setrvačnosti a pohodlnosti.

Poznámky:

¹⁾ Egon Bondy: *V boji proti kapitalismu nelze být pokryteckými humanisty*, Britské listy; Neuspořádaná samomluva. L. Marek, Brno 2002 (psáno 1984); *O globalizaci*. L. Marek, Brno 2005.

²⁾ *Hegemonie*, Hegemony Political Science, Cultural Hegemony, Antonio Gramsci Hegemony.

³⁾ *Positivism dispute, Werturteilsstreit; Positivismusstreit*.

⁴⁾ Zygmunt Bauman, *Myslet sociologicky- Netradiční uvedení do sociologie*, Slon, Praha 2004

⁵⁾ Austin Harrington a kol., *Moderní sociální teorie*, Portál, Praha 2007

⁶⁾ Anthony Giddens, *Sociologie*, Argo, Praha 2000, 2013

⁷⁾ Jan Legowicz, *Prehľad dejín filosofie - základy doxografie*, Obzor, Bratislava 1982, 1983

⁸⁾ Jan Sczepański, *Sociológia, Vývin problematiky a metód*, Vydavateľstvo politickej literatúry,

Bratislava, 1967

⁹⁾ Immanuel Wallerstein, *Marx, marxismus-leninismus a socialistické zkušenosti v moderním světovém systému*, Britské listy.

¹⁰⁾ Vladimír Vondráček, František Holub: *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, Státní nakladatelství, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1968

Pokračování příště